

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:01.10.2023 Accepted/Kabul:30.11.2023

DOI:10.30794/pausbed.1369491

Research Article/Araştırma Makalesi

Kurt, M. (2024). "Ekonomik Büyüme Bütçe Dengesi İlişkisinde Siyasi İstikrarın Rolü", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 60, Denizli, ss. 229-241.

EKONOMİK BÜYÜME BÜTÇE DENGESİ İLİŞKİSİNDE SİYASİ İSTİKRARIN ROLÜ

Mustafa KURT*

Öz

Çalışmada, ekonomik büyüme-bütçe dengesi ilişkisinde siyasi istikrarın rolü panel eşik regresyon analizi kullanılarak incelenmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'nin 2002-2020 dönemine ait yıllık verileri analiz için kullanılmaktadır. Sabit etkiler modelinin sonuçları, ekonomik büyüme ile bütçe dengesi arasındaki ilişkinin pozitif ve doğrusal olmadığını göstermektedir. Panel eşik regresyon analizi sonuçları ise, bütçe dengesi ve ekonomik büyüme ilişkisinde siyasi istikrarın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eşik değerinin altında ve üzerinde gerçekleşen bütçe dengesindeki iyileşmeler, iktisadi büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bununla birlikte, ülkelerdeki siyasi istikrarın eşik değerinin altında olduğu durumda gerçekleşen bütçe dengesindeki iyileşmelerin iktisadi büyümedeki olumlu etkisinin daha güçlü olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar kelimeler: *Bütçe dengesi, Ekonomik büyüme, Siyasi istikrar.*

THE ROLE OF POLITICAL STABILITY IN THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC GROWTH AND BUDGET BALANCE

Abstract

In the study, the role of political stability in the economic growth-budget balance relationship is examined using panel threshold regression analysis. In this context, annual data of the European Union countries and Türkiye for the period 2002-2020 are used for analysis. The results of the fixed effects model show that the relationship between economic growth and budget balance is positive and non-linear. Panel threshold regression analysis results emphasize that political stability is important in the relationship between budget balance and economic growth. Improvements in the budget balance below and above the threshold value positively affect economic growth. However, it is observed that the positive effect of improvements in budget balance on economic growth is stronger when the political stability in the countries is below the threshold value.

Keywords: *Budget balance, Economic growth, Political stability.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Maliye Programı, AMASYA.
e-mail: mustafa.kurt@amasya.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-3130-6227>)

GİRİŞ

Ekonomik büyüme, her ülkenin hedeflediği ve sürdürmeye çalıştığı bir amaç olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bütçe dengesinin büyümeye etkisi karmaşık bir yapıda olduğu için farklı değişkenlerin etkisi çeşitlilik gösterebilir. Modern ekonomik analizler, ekonomik büyüme ve bütçe dengesi arasındaki ilişkinin anlaşılması ve çeşitli değişkenlerin etkisinin değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, araştırmaların büyüme ve bütçe dengesi dinamiklerini daha iyi anlamak amacıyla çeşitli analiz yöntemleriyle incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ekonomik büyüme ile bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve bu ilişkide siyasi istikrarın rolünü anlamak bu çalışmanın temel inceleme konusunu oluşturmaktadır.

Bütçe politikaları, siyasi istikrarın düzeyine bağlı olarak beklenmedik neticeler ortaya çıkarabilir. Bütçe politikalarının etkin ve verimli olmasında siyasi istikrarın rolünün belirlenmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın hipotezi, *“Ekonomik büyüme ve bütçe dengesi arasındaki ilişkide siyasi istikrarın etkisi bulunmaktadır”* şeklinde ifade edilebilir.

Hipotezin test edilmesi amacıyla, Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerine ait 2002-2020 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı ve literatüre önemli katkısı, ekonomik büyüme bütçe dengesi ilişkisinde Hansen (1999) panel eşik regresyon yöntemini kullanıp siyasi istikrar için eşik değer belirlemesidir. Bu yöntem, doğrusal olmayan ilişkilerin incelenmesine ve değişkenlerin gözlemlenmesine yardımcı olmaktadır. Elde edilen bulgular, ekonomi politikalarının belirlenmesinde ve büyüme stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir rehber olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, çalışmanın bulguları, hem akademik alanda hem de politika oluşturma süreçlerinde önemli bir rol oynayabilir.

Çalışma, üç ana bölümden meydana gelmektedir. İlk kısımda, bütçe dengesi, iktisadi büyüme ve siyasi istikrar ilişkisi hakkında teoriler ve ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Analiz bulguları ikinci bölümde sunulmaktadır. Üçüncü bölümünde ise; analiz bulguları değerlendirilmekte ve öneriler sunulmaktadır.

1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Önem arz eden ve üzerinde en çok çalışma yapılan konulardan biri iktisadi büyümedir. Uzun dönemde iktisadi büyümeyi Klasik ve Keynesyen büyüme teorileri açıklayamazken, Neo-klasik büyüme modellerinde ise uzun vadede iktisadi büyümeye etki eden tek değişkenin teknolojik ilerleme olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Neo-klasik büyüme teorilerinde teknolojik gelişme/ilerleme dışsal değişken kabul edildiğinden iktisadi büyümenin tamamıyla açıklandığını söylemek pek mümkün değildir. İçsel büyüme teorisinde, iktisadi büyüme için gerekli olan belirleyiciler; bilimsel ve teknolojik ilerlemeler için devletin destekte bulunması, kaliteli beşeri sermayenin varlığı, yürütme organının güncel teknolojiyi çekebilme gücünün yanı sıra yatırımcılar için uygun ortamı sağlaması ve telif hakları, patentler gibi mülkiyet haklarının korunması amacıyla gerekli şartların sağlanması (Fine, 2004: 251-252) şeklinde sıralanabilir. Kurumsal iktisat teorisinde ise, kurumsal kalitenin görece yüksek olduğu ülkelerde sanayileşme, beşeri sermaye ve teknolojiye görece fazla yatırımın yapılması iktisadi büyümeyi olumlu etkilediği ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle, kurumsal iktisat teorisinde kurumsal kalite ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerinde odaklanıldığını söylemek mümkündür. Ek olarak, özellikle iktisadi büyüme ve kurumsal kalite ilişkisi üzerine araştırmaları olan North (1999), etkin ve kaliteli kurumların ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğunu ifade etmektedir.

İktisadi büyümeye ilişkin teoriler farklı sonuçlara ulaşmıştır. Günümüzde de, büyüme ile kamu politikalarının etkilerini analiz eden pek çok çalışmanın sonuçları farklılık göstermektedir. Kurumsal kalite-ekonomik büyüme, bütçe dengesi-ekonomik büyüme ve kurumsal kalite-bütçe dengesi (açık/fazla) ilişkisini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte söz konusu ilişkiyi direkt veya dolaylı olarak inceleyen çalışmaların sonuçlarına da aşağıda yer verilmektedir. Bu çalışmada ise, ekonomik büyüme bütçe dengesi ilişkisinde siyasi istikrarın rolü detaylı bir şekilde incelenecektir.

İktisadi büyüme ile bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen çalışmalar mevcuttur. Murwirapachena vd. (2013), 1980-2010 dönemini Güney Afrika ülkeleri için vektör hata düzeltme modeliyle incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bütçe açıklarıyla büyüme arasındaki ilişki negatiftir. Tujula ve Wolswijk (2004), 15 Avrupa Birliği

ve 22 OECD ülkesi için 1970-2002 dönemini havuzlanmış en küçük kareler yöntemiyle incelemiştir. Bulgular, bütçe açıklarının ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediği şeklindedir. Benzer şekilde, Mara (2012), 25 Avrupa Birliği ülkesinin 1996-2011 dönemini panel veri analiziyle incelemiştir. Bulgular; bütçe açıklarının iktisadi büyümeyi negatif etkilediğini göstermektedir.

İktisadi büyüme ile bütçe dengesi (açık/fazla) arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Özellikle 1990 yılından itibaren yapılan çalışmalara bakıldığında, kurumsal kalite ölçütleri-iktisadi büyüme veya kurumsal kalite ölçütleri-bütçe dengesi ilişkisini inceleyen araştırmalara rastlamak mümkündür. Freitag ve Sciarini (2001), 14 Avrupa Birliği ülkesinin 1978-1997 dönemini havuzlanmış zaman serisi regresyon analizi ile incelemesi neticesinde, bütçe açıkları ile siyasi istikrarın negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Roubini (1991), 1950-1988 dönemini 92 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin verileri ile regresyon analizi ile incelemiştir. Elde edilen sonuçlar, bütçe açıklarıyla siyasi istikrar arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Edwards ve Tabellini (1991), yatay kesit veri analiziyle 76 ülkenin 1971-1982 dönemini incelemiştir. Elde edilen sonuçlar, bütçe açıklarıyla siyasi istikrar ilişkisinin negatif olduğunu göstermektedir. Söz konusu çalışmaların bulguları birlikte değerlendirildiğinde, bütçe dengesinde ortaya çıkan olumsuzluklar ile siyasi istikrar arasındaki ilişkinin negatif olduğu söylenebilir. Ek olarak, Lavigne (2011), 48 gelişmekte 23 gelişmiş ülke için örtük sınıf analizini yöntem olarak kullandığı çalışmada, bütçe açıkları; mali kural ve kurumsal kalite değişkenleri ile negatif ilişkili olduğu tespit etmiştir. Dolayısıyla, bütçe dengesindeki olumsuzluklar ile kurumsal kalite ilişkisinin negatif yönlü olduğu söylenebilir.

Kurumsal kaliteyle iktisadi büyüme ilişkisini analiz eden araştırmalar da vardır. Gazdar ve Cherif (2015), kurumsal kalite ile ekonomik büyüme ilişkisini 1984-2007 dönemini panel veri analiziyle incelemiştir. Bulgular, kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklindedir. Knack ve Keefer (1995) 1972-1982 dönemini incelediği çalışmada, yatırımlar ve ekonomik büyüme için ülkedeki kurumsal kalitenin artırılmasının önem arz eden bir ölçüt olduğunu tespit etmiştir. 1950-2009 dönemi içerisinde 181 ülkeye ait veriler, Valeriani ve Peluso (2011) tarafından panel veri analiziyle işlenmiş; kurumsal kalite ve sivil özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analizler neticesinde, kurumsal kalite ve sivil özgürlüklerin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Nawaz (2015), 56 ülkenin 1981-2010 dönemini panel veri analizi ile incelemiştir. Söz konusu çalışmada kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Acemoğlu vd. (2001) yapmış oldukları çalışmada, ülkelerdeki kaliteli kurumların ekonomik krizlerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediğini tespit etmiştir. Ek olarak, Acemoğlu vd. (2003), iktisadi büyüme kurumsal kalite ilişkisini 1970-1997 dönemi kapsamında incelemiştir. Bulgular, kurumsal kalitenin iktisadi büyümeyi dolaylı olarak olumlu etkilediği şeklindedir. Benzer şekilde, Dias ve Tebaldi (2012), panel veri analizini yöntem olarak kullanarak 1965-2005 dönemi için kurumsal kalite ile ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmiştir. Yapılan analizler neticesinde, kurumsal kalitenin dolaylı olarak ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, bir ülkedeki kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi doğrudan veya dolaylı olarak pozitif etkilediğini söylemek mümkündür.

Kurumsal kalite ölçütleri arasında yer alan siyasi istikrarın, ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen araştırmalar da vardır. Barro (1991); yöntem olarak panel veri analizini kullanmış, 1960-1985 dönemini 98 ülkenin iktisadi büyüme ile siyasi istikrarsızlık ilişkisini analiz etmiştir. Söz konusu çalışmada, siyasi istikrarsızlık ile büyüme ilişkisinin negatif olduğu gözlemlenmiştir. Asteriou ve Price (2000), İngiltere'nin 1961-1997 dönemini için zaman serisini yöntem olarak kullanmış ve siyasi istikrarsızlık ile iktisadi büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, siyasi istikrarsızlık büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Zeeshan vd. (2022), Pakistan'ın 1996-2018 dönemine ait yıllık verilerini analiz ederek, siyasi istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Maher ve Zhao (2022), Mısır'ın 1982-2018 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak yaptığı analizde, siyasi istikrarsızlık ve askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz bulgularına göre, siyasi istikrarsızlık büyüme ilişkisi negatif yönlüdür. Alesina vd. (1996), 113 ülkenin 1952-1982 dönemine ait yıllık verilerini analiz ederek, politik istikrarsızlıkla iktisadi büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, siyasi istikrarsızlık büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Benzer şekilde, Devereux ve Wen (1998) 1960-1985 dönemini ele aldığı çalışmada, siyasi istikrarla iktisadi büyüme ilişkisinin pozitif olduğunu tespit etmiştir. Abdella vd. (2018), 60 ülkenin 2002-2016 dönemine ait verileri analiz ederek, siyasi istikrarın iktisadi büyümeyi pozitif etkilediğini tespit etmiştir.

Ülkedeki kurumsal kalite ölçütlerinden demokrasi, bireysel özgürlükler gibi değişkenlerin ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen çalışmalar da literatürde bulunmaktadır. Abrams ve Lewis (1995), 90 ülkenin 1968-1987 dönemi için üç aşamalı en küçük kareler yöntemini kullanarak bireysel ve ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyümeye ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, bireysel ve ekonomik özgürlükler büyümeyi pozitif etkilemektedir. Feng (1997) tarafından ele alınan çalışmada, 96 ülkenin 1960-1980 dönem verileriyle demokrasi ile iktisadi büyüme ilişkisi üç aşamalı en küçük kareler yöntemiyle incelenmiş, ilgili ülkenin demokrasinin ekonomik büyümeyi dolaylı olarak pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Diğer yandan, Tavares ve Wacziarg (2001), iktisadi büyümenin demokrasiyle ilişkisini incelemiştir. Söz konusu çalışmada, gelişmekte olan 65 ülkenin 1970-1989 dönemi panel veri analizi ile incelenmiştir. Yapmış oldukları analizler neticesinde, ülke demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkide bulunduğunu tespit etmiştir. Kurumsal kalite ölçütlerinden biri olan yolsuzluk göstergesi ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Mauro (1995), 68 ülkenin 1980-1983 dönemini incelemiş, en küçük kareler-iki aşamalı en küçük kareler yöntemlerini kullanarak yolsuzlukla ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, yolsuzlukla iktisadi büyüme ilişkisi negatiftir. Benzer şekilde, Tanzi ve Davoodi (1997), OECD ülkelerinin 1980-1995 dönemini en küçük kareler yöntemini kullanarak yolsuzluk ile büyüme ilişkisini analiz etmiştir. Söz konusu çalışmada elde edilen bulgular, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği şeklindedir.

Benos (2005), 16 OECD ülkesinin 1990-2006 dönem verilerini kullanarak panel veri analizi ile yapmış olduğu analizde bütçe dengesindeki iyileşmelerin (bütçe fazlasının) ekonomik büyüme üzerindeki etkisini pozitif olduğunu tespit etmiştir. Easterly ve Rebelo (1993), 28 ülkeyi ele aldıkları çalışmada, bütçe dengesindeki iyileşmelerin (bütçe fazlasının) ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna varmıştır. Fisher (1993), seçilmiş bazı Latin Amerika, Avrupa ve Asya ülkelerini örneklem olarak belirlediği çalışmasında, benzer şekilde bütçe dengesindeki iyileşmelerle (bütçe fazlasıyla) iktisadi büyüme ilişkisinin pozitif olduğuna dair sonuca ulaşmaktadır. Öte yandan Ghali (1997), Suudi Arabistan'ın 1960-1996 dönemine ait verileri Vektör otoregresif (VAR) yöntemi ile analiz ettiği çalışmada, ekonomik büyüme ve bütçe açıkları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşamamıştır. Benzer şekilde Nelson ve Singh (1994), gelişmekte olan 70 ülkenin 1980-1989 dönemini kapsayan verilerini kullanarak yatay kesit analizi ile yapmış olduğu çalışmada, ekonomik büyüme ve bütçe açıkları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğuna dair sonuca ulaşamamıştır. Görüldüğü üzere, ekonomik büyüme ve bütçe dengesi ilişkisini inceleyen çalışmalar farklı neticelere ulaşmıştır.

Kneller vd. (1999), 1970-1995 dönemini kapsayan 22 OECD ülkenin verilerini kullanarak panel veri analizi ile yaptığı çalışmada, kamu harcamaları üretken harcamalar için kullanıldığında ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini; kamu harcamaları üretken olmayan harcamalar için kullanıldığında ise ekonomik büyümeyi arttırmadığını gözlemlemiştir. Helms (1985), ABD'deki 48 eyaletin 1965-1979 dönemine ait verilerini kullandığı çalışmasında, kaynaklar; transfer harcamaları için kullanıldığında ekonomik büyüme negatif etkilenirken, kamu hizmetlerini geliştirmek için kullanıldığında ise ekonomik büyüme pozitif etkilenmektedir.

Landau (1983), 1961-1976 dönemini kapsayan 96 ülkenin verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmada, kamu tüketim harcamalarıyla kişi başı reel GSYH ilişkisini negatif tespit etmiştir. Easterly ve Wetzel (1989), 1965-1987 dönemini kapsayan gelişmekte olan 73 ülke verisi ile yapmış olduğu analizde, kamu tüketim harcamalarıyla iktisadi büyüme ilişkisinin negatif olduğunu tespit etmiştir. Gwartney vd. (1998), seçilmiş 60 ülkenin 1980-1995 dönemi ve gelişmiş OECD ülkesinin 1960-1996 dönemini kapsayan çalışmada, kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme ilişkisinin negatif olduğunu gözlemlemiştir. Benzer şekilde, Engen ve Skinner (1992), 1970-1985 dönemini kapsayan 107 ülkenin verisini kullanarak yaptığı çalışmada, kamu harcamaları ve vergilerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Görüldüğü üzere literatürde, bütçe dengesi-ekonomik büyüme, kamu harcamaları-büyüme veya siyasi istikrar-ekonomik büyüme ilişkisini analiz eden çalışmalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bütçe dengesi ve ekonomik büyüme ilişkisi analiz edilirken siyasi istikrarın rejim değişikliğine neden olabilecek rolünün göz ardı edildiği görülmektedir. Bu çalışma; bütçe dengesiyle iktisadi büyüme ilişkisini incelerken, önceki çalışmalardan farklı olarak siyasi istikrarın rolünü dikkate alarak siyasi istikrar için eşik değer belirleyecektir.

2. İKTİSADİ BÜYÜME İLE BÜTÇE DENGESİ İLİŞKİSİ

2.1. Veri ve Yöntem

Bütçe dengesinin ekonomik büyümeye etkisinde siyasi istikrarın rolünü panel veri yöntemi ile analiz etmek için Türkiye ve 27 Avrupa Birliği ülkesinden alınan veriler kullanılmaktadır. 2002-2020 yıllık zaman aralığı analiz dönemi olarak belirlenmiştir. Belirlenen zaman dilimi, dengeli panel veri analizini gerçekleştirebilmek için en kapsamlı veri setini sunması bakımından seçilmiştir. Çalışmadaki toplam gözlem sayısı ise 504'tür. Ek olarak, literatür temel alınarak [Caporale ve Skare, (2011); Nath, (2009)], iktisadi büyümeyi etkilediği düşünüldüğü için, fiziki sermaye ve istihdam değişken(ler)i kontrol değişken olarak modele eklenmiştir.

Bu çalışmada toplam 28 ülkenin yıllık verileri kullanılarak 2002-2020 dönemine ilişkin analiz yapılmaktadır. Analiz kapsamındaki ülkeler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Analize Konu Ülkeler

Almanya	Finlandiya	İtalya	Polonya
Avusturya	Fransa	Kıbrıs	Portekiz
Belçika	Hırvatistan	Letonya	Romanya
Bulgaristan	Hollanda	Litvanya	Slovakya
Çekya	İrlanda	Lüksemburg	Slovenya
Danimarka	İspanya	Macaristan	Türkiye
Estonya	İsveç	Malta	Yunanistan

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Analiz, biri bağımlı dördü açıklayıcı toplam beş değişken ile gerçekleşmiştir. 2002-2020 dönemine ait söz konusu değişkenlerin verileri, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasına ait veri tabanından alınmıştır. Ekonomik büyüme verisi ise, bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Ek olarak siyasi istikrar değişkeni; 0 ile +100 aralığında değer almakta ve her yıl Dünya Bankası tarafından yıllık olarak yayımlanmaktadır. Siyasi istikrar göstergesinin +100'e yaklaşması o ülkede siyasi istikrarın görece güçlü olduğunu göstermektedir (World Bank, 2022c). Tablo 2, oluşturulan modeldeki tüm değişkenler hakkında bilgiler sunmaktadır.

Tablo 2: Model Kapsamındaki Değişkenler

Değişken	Tanımlar	Kaynaklar
(g)Ekonomik büyüme	"Yıllık gayrisafi yurtiçi hasılanın artış oranı (%)"	Dünya Bankası
(bden)Bütçe dengesi	"Kamunun safi borç alacak dengesi ile gayrisafi yurtiçi hâsıla arasındaki oransal ilişki (%)"	Uluslararası Para Fonu
(pol)Siyasi istikrar	"Sıfır ile yüz arasındaki yüzdelik bir değer"	Dünya Bankası
(fso)Fiziki sermaye	"Fiziki sermaye oluşumundaki yıllık artış (%)"	Dünya Bankası
(ist)İstihdam	"İşgücüne toplam katılım oranı (15+ yaşın toplam nüfusa oranı) (%)"	Dünya Bankası

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İstihdam ve fiziki sermaye ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğu düşünüldüğü için analize kontrol değişken olarak eklenmiştir. Literatürden hareketle; kontrol değişkenlerinden istihdam, fiziki sermaye ve büyüme ilişkisinin genellikle pozitif olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3: Modeldeki Değişkenlerden Beklenen İşaretler

Değişken	Beklenen işaret
Bütçe dengesi (bden)	Pozitif / Negatif
Fiziki sermaye oluşumu (fso)	Pozitif
İstihdam (ist)	Pozitif

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bütçenin ekonomik büyümeye etkisi incelenirken siyasi istikrarın rolü için oluşturulan modeldeki açıklayıcı değişkenlerin katsayı işaretleri hakkında beklentiler Tablo 3’de sunulmaktadır.

Tablo 4: Değişkenlerin Genel İstatistikleri

Değişkenler	Ortalama
g	2.14
bden	-2.59
pol	71.56
fso	2.97
ist	57.67

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4, modelde kullanılan değişkenlere ilişkin bilgileri göstermektedir. Ele alınan ülkelerde ortalama ekonomik büyüme oranı % 2,14 düzeyindedir. Bütçe dengesi değişkeninin ortalaması % -2,59 düzeyinde gerçekleşirken siyasi istikrarın ortalaması ise % 71,56 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ek olarak, örneklem çerçevesinde kontrol değişkenlere ilişkin bilgilere bakıldığında ele alınan dönemin ortalama istihdam ve fiziki sermaye oranları sırasıyla %57,67 ve % 2,97’dir.

Panel veri modellerinde meydana gelen hataların bir kısmının nedeni yatay kesit bağımlılığı olabilir. Yatay kesit bağımlılığı, bir zaman serisi boyunca farklı birimler veya gözlemler arasındaki ilişkinin ifadesidir. Bu bağımlılık, belirli bir zamandaki farklı birimlerin değerleri arasındaki korelasyonu ifade eder. Buradan hareketle, analize geçmeden önce kesitler arasında bağımlılığın olup olmadığı test edilmelidir. Bu kapsamda, yatay kesit bağımlılığını test etmek amacıyla Breush-Pagan (1980) Lagrange Çarpmanı (LM) testi; Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) Yanlılığı Düzeltilmiş LM testi; Pesaran (2004) tarafından geliştirilen Kesitsel Bağımlılık (CD) testi olmak üzere farklı testler kullanılmıştır. Bu kapsamda elde edilen bulgularda, yatay kesit bağımsızlığını belirten sıfır hipotezi tüm testlerde %1 düzeyinde reddedilmiştir. Başka bir ifadeyle, paneldeki birimlerde yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. Bulgular, Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5: Değişkenlerin Yatay Kesit Bağımlılık Test Bulguları

Test	İstatistik	p-değeri
LM	953.1	0.0000
LM adj.	38.12	0.0000
LM CD	20.67	0.0000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu nedenle tüm değişkenlerin durağan olup olmadığı ikinci nesil birim kök testiyle (CIPS) incelenmektedir. Söz konusu test, Pesaran (2007) tarafından geliştirilmiştir. Durağanlık testine ilişkin bilgiler Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6: Değişkenlerin CIPS Birim Kök Test Bulguları

Değişkenler	CIPS istatistiği	Kritik Tablo Değeri		
		%1	%5	%10
g	-2.839***	-2.32	-2.15	-2.07
bden	-2.339***	-2.32	-2.15	-2.07
fso	-3.642***	-2.32	-2.15	-2.07
ist	-1.992	-2.32	-2.15	-2.07
dist	-3.737***	-2.32	-2.15	-2.07
pol	-2.453***	-2.32	-2.15	-2.07

Not: CIPS birim kök testi analizi, STATA komutu olan “xtcips” kullanılarak yapılmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak alınmıştır. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyleri sırasıyla ***, **, * olarak belirtilmektedir, yani %1, %5 ve %10.

Analiz bulguları; g , pol , fso ve $bden$ değişkenlerinin düzey değerlerinde durağan olduğunu göstermektedir. Öte yandan "ist" değişkeni ise birinci dereceden durağandır. Bundan dolayı "ist" değişkeninin birinci farkı alınmak suretiyle ileriki analizlerde kullanılmak üzere "dist" adı ile analize eklenmiştir.

2.2. Araştırma Modeli

Bütçenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinde siyasi istikrarın rolü toplam 28 ülkenin yıllık verileri kullanılarak analiz edilecektir. Bu bağlamda kullanılacak model (1) numaralı denklemde gösterilmektedir. Söz konusu denklemde Y ; istihdam, fiziki sermayeyi kapsayan kontrol değişkenleri temsil etmektedir.

$$g_{it} = \gamma_i + \pi Y_{it} + \rho + e_{it}, \quad e_{it} \approx iid(0, \sigma^2) \quad (1)$$

Siyasi istikrarın eşik değer düzeyini tespit etmek amacıyla Hansen (1999) panel eşik modelinden faydalanılmıştır. Bu çalışma kapsamında oluşturulan model; bütçenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinde siyasi istikrarın rolünü göz önünde bulundurarak bir eşik değer belirlememize fırsat verecektir. Zaman etkileri (t) ile bireysel etkileri (i) kapsayan ve dengeli panel veri setiyle oluşturulan modelde;

g_{it} : Ekonomik büyümeyi,

pol_{it} : Siyasi istikrarı,

$bden_{it}$: Bütçe dengesini,

Y_{it} : Fiziki sermaye oluşumu ve istihdam kontrol değişkenlerinin vektörü olarak tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda, tek eşikli olan model aşağıda gösterildiği gibidir:

$$g_{it} = \gamma_i + \pi Y_{it} + \rho bden_{it} + e_{it}, \quad e_{it} \sim iid(0, \sigma^2)$$
$$g_{it} = \begin{cases} \gamma_i + \pi Y_{it} + \rho_1 bden_{it} + e_{it}, & pol_{it} \leq \kappa \\ \gamma_i + \pi Y_{it} + \rho_2 bden_{it} + e_{it}, & pol_{it} > \kappa \end{cases}$$
$$\pi = (\pi_1, \pi_2)' Y_{it} = (fso_{it}, dist_{it})' \quad (2)$$

(2) numaralı denklemde gösterilen modelde;

g_{it} : Bağımlı değişken,

$bden_{it}$: Bağımsız değişken,

pol_{it} : Eşik değişken,

κ : Eşik değer,

Y_{it} : Kontrol değişkenler vektörü,

γ_i : Siyasi istikrar bakımından farklı seviyesi olan ülke(lerin) heterojenliğini ifade eden sabit etkiler,

e_{it} : Özdeş ve bağımsız dağılmış hata terimi

ρ_1, ρ_2 : Eşik değer düzeyinin üzerinde ve altında farklılaşan büyüme etkisi olarak tanımlanmaktadır.

Gözlemler pol_{it} değişkeninin κ düzeyinden küçük ya da büyük olmasına bağlı olarak iki rejime ayırmaktadır. (2) numaradaki denklemde gösterilen modeli aşağıdaki gibi yeniden düzenlemek mümkündür:

$$g_{it} = \gamma_i + \pi Y_{it} + \rho_1 bden_{it} I(pol_{it} \leq \kappa) + \rho_2 bden_{it} I(pol_{it} > \kappa) + e_{it} \quad (3)$$

$I(\cdot)$, (3) numaralı denklemde gösterge fonksiyonudur. (3) numaralı denklemi aşağıda gösterildiği gibi yeniden düzenlemek mümkündür:

$$\begin{aligned}g_{it} &= Y_i + \pi' Y_{it} + \rho' bden_{it}(\kappa) + e_{it}, \rho = (\rho_1, \rho_2)' \\g_{it} &= Y_i + [\pi', \rho'] \begin{bmatrix} Y_{it} \\ bden_{it}(\kappa) \end{bmatrix} + e_{it} \\g_{it} &= Y_i + \theta' m_{it}(\kappa) + e_{it} \\bden_{it}(\gamma) &= \begin{cases} bden_{it} I(\text{pol}_{it} \leq \kappa) \\ bden_{it} I(\text{pol}_{it} > \kappa) \end{cases}\end{aligned}\quad (4)$$

(4) numaralı denklemde $\theta = [\pi', \rho']$ ve $m_{it} = (Y_{it}', bden_{it}(\kappa)')$ olarak ifade edilmiştir. Ek olarak (4) numaralı denklemdeki model, eşik değeri seviyesine bağlı olarak gözlemleri iki rejime ayırmaktadır.

2.3. Bulgular

Büyüme ve bütçe dengesi ilişkisi sabit etkiler modeliyle incelenmiştir. Sabit etkiler analiz sonuçlarına göre, oluşturulan model ile değişkenlerden beklenen işaretlerin uyumlu olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, bütçe dengesi, istihdam, fiziki sermaye oluşumu değişkenlerinin katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca bütçe dengesi, istihdam, fiziki sermaye değişkenleriyle iktisadi büyüme arasındaki katsayı işareti pozitifdir. Bir diğer ifadeyle, bütçe dengesi değişkeni %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve katsayısının işareti pozitif olduğu için bütçe dengesindeki iyileşmelerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği savunulabilir. Tablo 7, sabit etkiler tahmin bulgularının sonuçlarını göstermektedir. Ek olarak söz konusu tabloda; R^2 değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün % 52, F olasılık ve F istatistik değerleri ise modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 7'den hareketle, kontrol değişkenlerinden fso ve $dist$ katsayıları beklenildiği üzere pozitif, %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla, fiziki sermaye ve istihdamın ekonomik büyümeye etkisi olduğu söylenebilir. Ek olarak, yapılan analizler, fiziki sermaye ve istihdam artışının büyümeyi pozitif yönde etkilediği hipotezi ile uyumludur.

Tablo 7: Sabit Etkiler Modelinin Sonuçları 1

g: Ekonomik büyüme			
Değişkenler	Katsayılar	Standart sapmalar	Olasılıklar
<i>bden</i>	0,347	0,043	(0,000)***
<i>fso</i>	0,177	0,011	(0,000)***
<i>dist</i>	0,492	0,159	(0,002)***
R^2	0,52	Gözlem sayısı	504
F istatistik	177,34	F olasılık değeri	(0,000)***

Not: İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyleri sırasıyla ***, **, * olarak belirtilmektedir, yani %1, %5 ve %10.

Tablo 8, bütçe dengesi değişkeninin karesinin ($bden_sq$) de modele dâhil edilmesi neticesinde sabit etkiler modeli tahmin bulgularını göstermektedir. Bu sonuçlara göre, $bden_sq$ değişkeni ekonomik büyümeyi pozitif etkilemekte ve istatistiki açıdan ise %1 seviyesinde anlamlıdır. Bu kapsamda, iktisadi büyüme bütçe dengesi ilişkisinin doğrusal olmadığı savunulabilir. Ek olarak, Tablo 8'de, R^2 değeri bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün % 54 olduğunu; F olasılık ve F istatistik değerleri ise modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 8: Sabit Etkiler Modelinin Sonuçları 2

g: Ekonomik büyüme			
Değişkenler	Katsayılar	Standart sapmalar	Olasılıklar
<i>bden</i>	0,527	0,060	(0,000)***
<i>bden_sq</i>	0,014	0,003	(0,000)***
<i>fso</i>	0,174	0,011	(0,000)***
<i>dist</i>	0,469	0,157	(0,003)***
<i>R</i> ²	0,54	Gözlem sayısı	504
F istatistik	142,03	F olasılık değeri	(0,000)***

Not: İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyleri sırasıyla ***, **, * olarak belirtilmektedir, yani %1, %5 ve %10.

Son aşamada siyasi istikrarın rolü, iktisadi büyüme bütçe dengesi arasında doğrusal olmayan ilişkide incelenmiştir. Bir diğer ifadeyle,

- Bütçe dengesi iktisadi büyüme ilişkisinde siyasi istikrar rol oynuyor mu?
- Siyasi istikrarın olduğu ülke(ler)de, bütçenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisinde değişiklik oluyor mu?

sonularına son aşamada cevap aranmıştır. Bu amaç ile oluşturulan tek eşikli model şu şekilde gösterilmektedir:

$$g_{it} = \gamma_i + \pi Y_{it} + \rho_1 bden_{it} I(pol_{it} \leq \kappa) + \rho_2 bden_{it} I(pol_{it} > \kappa) + e_{it} \quad (5)$$

Bütçenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinde siyasi istikrarın analiz edildiği bu çalışmadaki model, 28 ülkenin yıllık verileri kullanılarak tek panelde incelenmiştir. Ayrıca, siyasi istikrarı ifade eden “pol” değişkenine eşik konulmak suretiyle analiz yapılmaktadır. Bu kapsamda Tablo 9 analiz neticesinde ulaşılan bulguları göstermektedir. Ek olarak Tablo 9’da, R² değeri bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün % 54 olduğunu; F olasılık ve F istatistik değerleri ise modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 9: Siyasi İstikrar Değişkeni Eşik Değer Analiz Bulguları

g: Bağımlı değişken			
Değişkenler	Katsayı(lar)	Standart sapma(lar)	Olasılık(lar)
<i>fso</i>	0,170	0,011	(0,000)***
<i>dist</i>	0,488	0,156	(0,002)***
<i>bden (pol ≤ κ)</i>	0,537	0,059	(0,000)***
<i>bden (pol > κ)</i>	0,225	0,050	(0,000)***
<i>κ</i>	70,61	6,510 ^a	(0,006)***
Güven aralığı	69,761 - 70,754	F istatistiği	22,33
<i>R</i> ²	0,54	Gözlem sayısı	504
F istatistiği	143,96	F olasılık değeri	(0,000)***

^a Mean squared error (ortalama standart hata),

Not: İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyleri sırasıyla ***, **, * olarak belirtilmektedir, yani %1, %5 ve %10.

Tablo 9’a göre, siyasi istikrarın eşik değeri 70,61’dir ve siyasi istikrarın eşik etki testi olasılık değeri istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Bunun yanı sıra bütçe dengesinin ekonomik büyümeye etkisi, siyasi istikrar (pol) değişkeninin; eşik değerinin altında ve üzerinde olduğu durumda pozitif ve istatistiksel olarak eşik değerinin altında ve üstünde % 1 seviyesinde anlamlıdır. Başka bir ifadeyle, siyasi istikrarın eşik değerinin altında veya eşit olduğu

durumda bütçe dengesinde %1 seviyesinde iyileşme iktisadi büyümeyi % 0,537 arttırırken, siyasi istikrarın eşik değer seviyesinin üzerinde olduğu durumda bütçe dengesinde %1 seviyesindeki iyileşme iktisadi büyümeyi % 0,225 oranında arttırmaktadır. Bu bağlamda, ülkenin siyasi istikrar seviyesi eşğin (%70,61) üzerinde ise, ekonomik büyüme için bütçe dengesindeki iyileşmelerin görece önemi azalmaktadır.

Fiziki sermaye oluşumu ve istihdam değişkenlerinin ekonomik büyümeye etkisi pozitif, istatistiki açıdan %1 seviyesinde anlamlıdır. Ek olarak, fiziki sermaye oluşumu ve istihdam değişiminde %1'lik iyileşme ekonomik büyümeyi sırasıyla % 0,170; % 0,488 arttırmaktadır.

2.4. Analiz Bulgularının Değerlendirilmesi

Oluşturulan modelde kullanılan kontrol değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri göz önüne alındığında; istihdam, fiziki sermaye oluşumu ve ekonomik büyüme ilişkisi pozitif yönlüdür. Tüm bu bulgular teorik beklentileri karşılamaktadır. Bu bakımdan politika yapıcılar; istihdam ve fiziki sermaye oluşumunu arttırmak suretiyle ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyebilir.

Kontrol değişkenlerden istihdam ve fiziki sermaye oluşumunun ekonomik büyümeye etkisi pozitif yönlüdür. Bu bağlamda, yatırımlar aracılığıyla fiziki sermaye oluşumu üretimi desteklerken, artan istihdam neticesinde bireylerin artan satın alma güçleri tüketimle birlikte üretimin de artmasına neden olmaktadır ve böylece ekonomik büyüme olumlu yönde etkilenmektedir. Dolayısıyla, istihdam ve fiziki sermaye oluşumunun arttırılması ekonomik büyümeye pozitif katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın temel değişkeni bütçe dengesidir. Ulaşılan bulgulara göre, bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi siyasi istikrarın seviyesine göre farklılık arz etmektedir. Siyasi istikrar; eşik değer üzerinde, altında veya eşik değere eşit ise, bütçe dengesindeki iyileşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitifdir. Dolayısıyla, siyasi iktidarların ekonomi politikası üretirken siyasi istikrarın eşik seviyesini göz önünde bulundurmaları önem arz etmektedir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, 28 ülkenin yıllık verileri kullanılarak iktisadi büyüme-bütçe dengesi ilişkisi analiz edilmektedir. Analiz sonuçları, oluşturulan modelin değişkenler arasındaki ilişkileri doğru şekilde yansıttığını ve istatistiki açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda; ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğu gözlemlenen faktörler arasında bütçe dengesi, istihdam ve fiziki sermaye oluşumu yer almaktadır. Ayrıca, bu çalışma, siyasi istikrarın eşik değer düzeyini tespit etmek amacıyla Hansen (1999) panel eşik modeli kullanarak siyasi istikrarın rolünü de incelemiştir. Elde edilen sonuçlar, siyasi istikrarın ekonomik büyüme ve bütçe dengesi ilişkisinde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Siyasi istikrarın düzeyine bağlı olarak, bütçe dengesindeki iyileşmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi değişmektedir. Bu nedenle, siyasi istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi, ekonomik büyüme politikalarının etkinliği açısından kritik öneme sahiptir.

Fiziki sermaye ve istihdam gibi faktörlerin iktisadi büyümeyi olumlu etkilediği görülmüştür. Bu bağlamda, politika yapıcılar istihdamı artırıcı ve fiziki sermaye yatırımlarını teşvik edici uygulamaların büyüme üzerindeki pozitif etkisini de dikkate alarak politikalar geliştirmelidir.

Ekonomik büyümeyi desteklemek isteyen ülkeler için politika önerileri şu şekilde sıralanabilir:

●**Siyasi İstikrarın Güçlendirilmesi:** İlgili ülkeler, siyasi istikrarın sağlanması için gerekli reformları gerçekleştirmelidir. Bu reformlar, yatırımcı güvenini artırarak ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Siyasi istikrarın artırılmasıyla birlikte, özel sektörün yatırım yapma isteği ve yeteneği artabilir.

●**Bütçe Dengesinin İyileştirilmesi:** İlgili ülkeler, bütçe dengesini iyileştirmek için sürdürülebilir mali politikalar benimseyerek kamu harcamalarını ve borç yükünü kontrol altında tutmalıdır. Bu sayede, bütçe dengesindeki iyileşmelerin iktisadi büyümeyi olumlu bir şekilde etkileme potansiyeli artabilir.

●**Sektörel Odaklı Politikalar:** Analiz sonuçlarına dayanarak, özellikle fiziki sermaye oluşumu ve istihdam gibi faktörlerin ekonomik büyümeye olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ülkeler sektörel odaklı politikalar geliştirebilirler. Örneğin, altyapı yatırımlarını artırarak fiziki sermaye oluşumunu teşvik edebilirler. Aynı zamanda istihdamı arttırmak amacıyla eğitim ve beceri geliştirme programlarına yatırım yapabilirler. Bu şekilde,

sektörel odaklı politikalarla ekonomik büyümeyi desteklemek mümkün olabilir.

●**Yatırım Ortamının İyileştirilmesi:** Özel kesimin yatırım yapma isteğinin siyasi istikrarla yakından ilişkili olduğu düşünülürse, ülkeler yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik politikalar geliştirmelidirler. Bürokratik engellerin azaltılması, yatırımcı haklarının korunması, hukukun üstünlüğünün sağlanması gibi adımlar, özel sektör yatırımlarını teşvik edebilir ve ekonomik büyümeyi hızlandırabilir.

●**İnovasyon ve Teknoloji Yatırımları:** Teknolojik gelişmeler ve inovasyon, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmak için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, ülkeler Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini destekleyen politikalar geliştirebilirler. Üniversite-sanayi işbirliği, teknoloji transferi ve girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi gibi adımlar, ekonomik büyümeyi destekleyebilir ve rekabetçiliği artırabilir.

●**Eğitim ve İnsan Sermayesi Geliştirme:** İktisadi büyümenin temel dinamiklerinden biri insan sermayesidir. Ülkeler, eğitim ve insana yatırım yaparak insan sermayesini geliştirebilirler. Nitelikli işgücü yetiştirme, yaşam boyu öğrenme fırsatları sağlama ve mesleki eğitim programları gibi politikalar, istihdamı artırabilir ve ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

●**Ticaret ve Dışa Açılma Politikaları:** İktisadi büyümenin önemli itici güçlerinden biri uluslararası ticarettir. Ülkeler, dışa açılmayı teşvik eden ticaret politikaları geliştirebilirler. Serbest ticaret anlaşmaları, ihracat teşvikleri ve yabancı yatırımları çekmeye yönelik politikalar, uluslararası ticaretin büyüme üzerindeki olumlu etkisini artırabilir.

●**Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Politikaları:** Ekonomik büyüme, çevresel sürdürülebilirlikle dengelenmelidir. Ülkeler, sürdürülebilir kalkınma ve çevre politikalarını önemsemelidir. Yeşil teknolojilere yatırım yapma, enerji verimliliği artırma ve çevre dostu üretim yöntemlerini teşvik etme gibi adımlar, hem ekonomik büyümeyi destekleyebilir hem de çevresel sürdürülebilirliği sağlayabilir.

●**Finansal Piyasaların Derinleştirilmesi:** Finansal piyasaların derinleştirilmesi, sermaye akışlarını artırabilir ve yatırım ortamını iyileştirebilir. Ülkeler, finansal piyasaları geliştirmek için düzenlemeler ve teşvikler sağlayabilirler. Girişim sermayesi fonları, finansal araç çeşitliliği ve yatırımcı korumasını güçlendiren adımlar, ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

●**Bölgesel Kalkınma ve Eşitsizlik Azaltma:** Ekonomik büyümeyi eşit bir şekilde dağıtmak ve bölgesel kalkınmayı teşvik etmek önemlidir. Ülkeler, bölgesel kalkınma politikaları ve eşitsizlik azaltma önlemleri geliştirerek, farklı bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkları azaltabilirler.

Sonuç olarak, bu çalışmanın analizleri ve sonuçları, çeşitli politika önerileri sunmaktadır. Ülkeler, siyasi istikrarı güçlendirmek, sektörel odaklı politikalar geliştirmek, yatırım ortamını iyileştirmek, inovasyon ve teknoloji yatırımlarını teşvik etmek, eğitim ve insan sermayesi geliştirmek gibi adımlarla ekonomik büyümeyi destekleyebilirler. Aynı zamanda, dışa açılma, sürdürülebilir kalkınma, finansal piyasaların derinleştirilmesi ve bölgesel kalkınma gibi alanlarda da politika adımları atarak daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme elde edebilirler. Bu politika önerileri, ekonomik büyümeyi desteklemek isteyen diğer ülkeler için de bir rehber niteliği taşıyabilir.

KAYNAKÇA

Abdella A. B., Naghavi, N. & Fah. B.C. (2018). The effects of corruption, trade openness and political stability on foreign direct investment: empirical evidence from BRIC countries. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 5 (3), 32-38.

Abrams, B. A., Lewis, K. A. (1995). Culturel And Institutional Determinants Of Economic Growth: A Cross-Section Analysis. *Public Choice*, 83 (3-4), 273-289.

Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J. (2001). The Colonial Origins Of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*, 91 (5), 1369-1401.

Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J., Thaicharoen, Y. (2003). Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises And Growth. *Journal Of Monetary Economics*, 50 (1), 49-123.

- Asteriou, D., Price, S. (2000). Political Uncertainty And Economic Growth: UK Time Series Evidence. *Scottish Journal Of Political Economy*, 48 (4), 383-399.
- Alesina, A., Özler, Ş., Roubini, N., Swagel, P. (1996). Political Instability And Economic Growth. *Journal Of Economic Growth*, 1 (2), 189-211.
- Barro, R. J. (1991). Economic Growth In A Cross Section Of Countries. *Quarterly Journal Of Economics*, 106 (2), 407-444.
- Benos, N. (2005). Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence From OECD Countries. *Discussion Paper*.
- Caporale, G. M. & Skare, M. (2011). Employment Growth, Inflation and Output Growth: Was Phillips Right? Evidence from a Dynamic Panel. *Economics and Finance Working Paper Series.no:11-09*, London: Brunel University.
- Dias, J., Tebaldi, E. (2012). Institutions, Human Capital And Economic Growth: The Institutional Mechanism. *Structural Change And Economic Mechanism*, 23 (3), 300-312.
- Devereux, M. B., Wen, J. F. (1998). Political Instability, Capital Taxation And Growth. *European Economic Review*, 42 (9), 1635-1651.
- Easterly, W., Rebelo, S. (1993). Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation. *NBER Working Paper*, No. 4499.
- Easterly, W. R., Wetzel, D. L. (1989). Policy Determinants of Growth. *WB Working Papers*.
- Edwards, S., Tabellini, G. (1991). Political Instability, Political Weakness And Inflation: An Empirical Analysis.
- Engen, E.M., Skinner, J. (1992). Fiscal Policy and Economic Growth. *NBER Working Paper*, No. 4223.
- Feng, Y. (1997). Democracy, Political Stability And Economic Growth. *British Journal Of Political Science*, 27 (3), 391-418.
- Fine, B. (2004). Endogenous Growth Theory: A Critical Assesment. *Cambridge Journal Of Economics*, 24 (2), 245-265.
- Fisher, S. (1993). The Role of Macroeconomic Factors In Growth. *NBER Working Paper*, No 4565.
- Freitag, M., Sciarini, P. (2001). The Political Economy Of Budget Deficits In The European Union. *European Union Politics*, 2 (2), 163-189.
- Gazdar, K., Cherif, M. (2015). Institutions And The Finance-Growth Nexus: Empirical Evidence From MENA Countries. *Borsa İstanbul Review*, 15 (3), 137-160.
- Ghali, K. H. (1997). Government Spending and Economic Growth In Saudi Arabia. *Journal of Economic Development*, 22 (2), 165-172.
- Gwartney, J., Holcombe, R., Lawson, R. (1998). The Scope of Government and The Wealth of Nations. *The Cato of Nations*, 18 (2), 163-190.
- Hansen, B. E. (1999). Threshold Effects In Non-Dynamic Panels: Estimating, Testing and Inference. *Journal of Econometrics*, 93, 345-368.
- Helms, J. L. (1985). The Effect of State and Local Taxes On Economic Growth: A Time Series-Cross Section Approach. *The Review of Economics and Statistics*.
- International Monetary Fund. (2022a). *Tax Revenue*, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=60991462>, 20.09.2022.
- (2022b), *Budget Balance Data*, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=60991462>, 20.09.2022.
- (2022c), *Public Expenditure*, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=60991462>, 20.09.2022.
- Knack, S., Keefer, P. (1995). Institutions And Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Economics And Politics*, 7 (3), 207-227.
- Kneller, R., Michael, B., Norman, G. (1999). Growth, Public Policy and The Government Budget Constraint: Evidence From OECD Countries. *Discussion Paper*, No 98 (14).
- Landau, D.L. (1983). Government Expenditure and Economic Growth: A Cross-Country Study. *Southern Economic Journal*, No 49, 783-792.

- Lavigne, R. (2011). The Political And Institutional Determinants Of Fiscal Adjustment: Entering And Exiting Fiscal Distress. *European Journal Of Political Economy*, 27 (1), 17-35.
- Maher, M., & Zhao, Y. (2022). Do political instability and military expenditure undermine economic growth in Egypt? Evidence from the ARDL approach. *Defence and Peace Economics*, 33(8), 956-979.
- Mara, E. R. (2012). Determinants Of Fiscal Budget Volatility In Old Versus New EU Member States. *Working Paper*, No:31.
- Mauro, P. (1995). Corruption And Growth. *The Quarterly Of Economics*, 110 (3), 681-712.
- Murwirapachena, G., Maredza, A., Choga, I. (2013). The Economic Determinants Of Budget Deficits In South Africa. *Mediterranean Journal Of Social Sciences*, 4 (13), 561-570.
- Nath, H. K. (2009). Trade, foreign direct investment, and growth: Evidence from transition economies. *Comparative Economic Studies*, 51, 20-50.
- Nawaz, S. (2015). Growth Effects Of Institutions: A Disaggregated Analysis. *Economic Modelling*, 45, 118-126.
- Nelson, M. A., Singh, R.D. (1994). The Deficit-Growth Connection: Some Recent Evidence From Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 43 (1), 167-191.
- North, D. C. (1999). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, (Çev. Gül Çağalı Güven), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Roubini, N. (1991). Economic And Political Determinants Of Budget Deficits In Developing Countries. *Journal Of International Money And Finance*, 10 (1), 49-72.
- Tanzi, V., Davoodi, H. (1997). Corruption, Public Investment And Growth. International Monetary Fund, IMF Working Paper No:139.
- Tavares, J., Wacziarg, R. (2001). How Democracy Affects Growth. *European Economic Review*, 45 (8), 1341-1378.
- Tujula, M., Wolswijk, G. (2004). What Determines Fiscal Balances? An Empirical Investigation In Determinants Of Changes In OECD Budget Balances. Working Paper Series, No: 422.
- Valeriani, E., Peluso, S. (2011). The Impact Of Institutional Quality On Economic Growth And Development: An Empirical Study. *Journal Of Knowledge Management, Economics And Information Technology*, 1 (6), 1-25.
- World Bank (2022a). *Gross Domestic Product Growth*, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=#>, 09.09.2022.
- (2022b). *Gross Fixed Capital Formation*, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=#>, 09.09.2022.
- (2022c). *Worldwide Governance Indicators*, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>, 13.08.2022.
- (2022d). *Employment Data*, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=#>, 09.09.2022.
- Zeeshan, M., Rehman, A., Ullah, I., Hussain, A., & Afridi, F. E. A. (2022). Exploring symmetric and asymmetric nexus between corruption, political instability, natural resources and economic growth in the context of Pakistan. *Resources Policy*, 78, 102785.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).